

TOKAT'TA MEDFUN OSMANLI VALİLERİ

Dr. İbrahim AYKUN*

ÖZET

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde unutulmuş pek çok önemli şahsiyet bulunmaktadır. İbrahim Paşa, Çarhacı Ali Paşa ve Çeçen-zâde Hasan Paşa da bu şahsiyetlerden birkaçıdır. Bunlar yaşadıkları devirlerin önemli olaylarına tanıklık etmişlerdir. Bunlardan İbrahim ve Hasan Paşa Erzurum valiliği görevinde buldukları için ayrıca önemlidir.

Anadolu'nun tarihi şehirlerinden Tokat, coğrafi özelliklerinin yanında, Selçuklu ve Osmanlılar'a ait pek çok önemli eseri de bünyesinde barındırmaktadır. Bugün müze olarak kullanılan Selçukluların muazzam eseri Gökmedrese, insanlığın el ve göz nuru eserlerini günümüz insanlarına sergilemenin gururunu yaşamaktadır. Gökmedrese girişinin sağ tarafında, medresenin eki olan ve onarımla sadece temel duvarları biraz yükseltilmiş olan alanda, çok sayıda mezar taşı sergilenmektedir. Aslında bu mezar ve mezar taşları, II. Bayezid tarafından annesi Gülbahar adına yaptırılan ve Gülbahar Hatun Camii olarak da anılan Meydan Camiinin bahçesinde bulunuyorken, 1927 yılında mezarlığın kaldırılmasıyla müzenin bahçesine nakledilmiştir. Bunların içerisinde, valilik yaparak, dönemlerinin olaylarına tanıklık yapan önemli şahsiyetler de bulunmaktadır. Bu şahsiyetler ve dönemlerindeki olaylar hakkında şu bilgileri verebiliriz.

1. KATAR AĞASI İBRAHİM PAŞA

Daha çok Kataragası¹ olarak tanınan İbrahim Paşa hakkında ki ilk bilgi, Mirahur-ı Evvel payesiyle Halep Muhassılı olduğudur². İbrahim Paşa 1798 Haziranında vezaretle Şam valiliğine getirilmişti. İbrahim Paşa'nın Şam valiliği

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Kataragası, "Yeniçeri Ocağının büyük rutbeli zabıtları hakkında kullanılır bir tabirdir." Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, İst. 1983 s. 212.

² Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani I, İst. 1308, s. 149.

Napolyon Bonapart'ın Mısır seferine rastlamaktadır. Aynı yılın Eylül ayında Mısır Seraskerliğine getirilmiştir. Mısır seraskerliğine ilk önce Cezzar Ahmed Paşa'nın tayini düşünülmüştü. Bunun için Bab-ı Âli'de ve Şeyhul-İslam konağında birkaç kez değerlendirme toplantısı yapılmıştı. Evvela Mısır seraskerliğinin Cezzar Ahmed Paşa'ya verilmesi yönünde karar alınmıştı. Cezzar Ahmed Paşa'nın Mısır seraskerliğine tayiniyle, idaresi altında bulunan ve ekseriya Hıristiyan olan Cebel-i Lübnan halkının ayaklanmasından çekinildiği için, bu bölgeden ayrılmasının uygun olmayacağı düşüncesiyle, Mısır Seraskerliği, Şam Valisi ve Emirü'l-Hac³ İbrahim Paşa'ya verildi. Cezzar da kıyı seraskerliğine tayin edildi. Aslında Cezzar'ın Mısır seraskerliğine tayini düşüncesinden vazgeçilmesinde aşağıda anlatılan düşünce etkili olmuştur: Mısır seraskerliği tayini için yapılan toplantıda önce Cezzar'ın seraskerliği kararlaştırıldı ise de, Valide Kethüdası Yusuf Ağa'nın, *Aslında Cezzar bu işin hakkından gelir. Ama sonra kendisini Mısırdan kimler çıkaracak?* demesi üzerine, Cezzar'ın seraskerliğinden vazgeçildi⁴.

Mısır Seraskerliğine İbrahim Paşa'nın tayin edilmesi üzerine Cezzar Ahmed Paşa, İbrahim Paşa aleyhine çalışmaya devam etmiş, onun kötülüklerini anlatan yazılar göndermişti. Cezzar, bölgede nüfuzlu birisi olarak tanınıyordu. Mısır seraskerliğini en iyi onun yapabileceği düşünülerek İbrahim Paşa 25 Aralık 1798'de azledildi. Hicaz, Şam ve dolayları, Trablus eyaletleri, Kudüs ve Nablus sancakları kumandanlığı ve Mısır seraskerliği Cezzar Ahmed Paşa'ya verildi⁵.

Bir süre sonra Şam, Trablus ve Sayda eyaletleri Valisi ve Emirü'l-Hac olan Cezzar Ahmed Paşa hastalanmıştı. Artık iyileşmesinden ümit kesildiği için ölümlüyle geriye kalan mallarının hazineye teslimi görevi Halep valisi olan İbrahim Paşa'ya verildi. Ayrıca Hac Emareti ile Şam ve Trablus eyaletleri valiliği verildi. Bu hususa dair emir gizli olarak kendisine gönderildi. Halep Valiliği de oğlu Mehmed Paşa'ya verildi⁶.

1804 yılının Nisan ayında Cezzar Ahmed Paşa vefat etti. Cezzar'ın öldüğü haberi Halep'e geldiğinde, yukarıda belirtildiği üzere İbrahim Paşa, Halep valisi olan oğlu Mehmed Paşa'yı Halep'e bırakarak, kendisi Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Her tarafa emirler göndererek Cezzar'ın vefatından önce makamının kendisine verilmiş olduğunu ilan etti. İstanbul'dan da Hicaz seraskerliği ile Şam, Trablus ve Sayda eyaletlerinin idaresinin İbrahim Paşa'ya verildiği ilan olundu⁷. İbrahim Paşa Şam'a geldikten sonra merhum Cezzar'ın kethüdası ve Hac emîri vekili olan Mirmiran Süleyman Paşa da hac kafilesi ile Hicazdan Şam'a dönmüş ve İbrahim

³ "Hac için Mekke'ye giden kaflenin reisi hakkında kullanılan bir tabirdir" Pakalın, *Deyimler Sözlüğü I*, s. 527.

⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet VI*, İstanbul 1303, s. 289-290.; İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Ank. 1987 s. 239.

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet VII*, İstanbul 1303, s. 9.

⁶ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet VII*, s. 224.

⁷ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet VII*, s.227.

Paşa ile görüşmüştü. Bu esnada Emir Beşir tarafından Şam'a gönderilen görevliye de İbrahim Paşa tarafından Hilat giydirilerek ikramda bulunulmuştu. Bu arada İsmail Paşa Akka'yı ele geçirmişti. Onun bu hareketi bir nevi isyan sayıldığından, ancak durum icabı kendisine gönül alıcı muamele yapıldı. Ancak Cezzar'ın mallarını tamamen teslim eder ve sorun çıkarmadan Akka'dan çıkıp giderse Anadolu'da istediği eyalet ile vezirlik verileceği ve suçlarının af edileceği, bu teklifin aksine hareket eder ise idam edileceğine dair emir çıkarıldığı kendisine bildirildi. İsmail Paşa'nın Akka'dan çıkarılması için İbrahim Paşa karadan ve Kaptan-ı Derya Abdulkadir Paşa da denizden hareket etmeleri istendi. Kaptan Paşa donanma ile Akka önlerine geldiği anda İbrahim Paşa da Süleyman Paşa ile birlikte Akka'ya geldiler. Karadan ve denizden kaleyi kuşattılar. İki taraf arasında hayli çarpışmalar oldu. O sırada Hac mevsimi geldiğinden İbrahim Paşa hac kafilesi ile Hicaz'a gitmek üzere Şam'a dönmüş ve Süleyman Paşa da Akka'da kalıp kuşatmaya devam etmiştir⁸.

İbrahim Paşa, 1805 yılında Maraş, 1806'da ise Karahisar-ı Sahib valiliğine atanmıştır⁹.

1807'de daha önce de valilik yaptığı Haleb'e tekrar tayin edilmiş ise de bu görevinde uzun süre kalmamış Mart 1808'de yapılan yeni atama ile Haleb, Eski sadrazam Ziya Paşa'ya verilmişti.

Behram Paşa'nın başarısız olması sebebiyle seraskerlikten alınması üzerine, vüzeradan birinin Şark seraskerliği ve Erzurum valiliğine atanması gerekmişti. Bu iş için Sakız'da oturan eski Kaimmakam Elhac Mustafa Paşa ve Kataragası Halil İbrahim Paşa ve Seyyid Ahmed Paşa'nın isimleri geçmiş ve daha önceden Trabzon valiliği ve sonradan sürücülüğe atanan, henüz görevine başlamamış olan İbrahim Paşa'nın Erzurum Valiliği ve Şark seraskerliğine atanmasına karar verilmişti¹⁰. İbrahim Paşa'nın Erzurum'a ulaşmasına kadar işlerin yürütülmesi için Erzurum Gümrükçüsü Veyis-zâde Emin Ağa mütesellim olarak atandı¹¹. Erzurum eyaletinde işleri yoluna koyması için büyük ümitlerle valiliğe getirilen İbrahim Paşa, başarılı olamadı ve azledilerek Tokat'a sürüldü¹². İbrahim Paşa ikamet ettiği Tokat'ta 1818'de öldü ve Meydan Camii haziresine defnedildi. Mevcut malları kayıt altına alındı¹³. İbrahim Paşa'nın mezar kitabesi şöyledir:

⁸ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet VII*, s. 228.

⁹ Mütercim Ahmed Asım, *Asım Tarihi I*, İst. (Basım Tarihi yok), s. 150.

¹⁰ Şanizade Atullah, *Tarih-i Şanizade I*, İst. 1284.s. 315-316.

¹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet IX*, İstanbul 1300, s. 175.; Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ank. 1992, s. 251.

¹² Şanizade, *Tarih-i Şanizade I*, s. 403.

¹³ *Tokat Şer'iye Sicili*, no. 22, s. 99-100.

Hüve Hallaku'l-Baki

Haleb-i Şehbâ-yı Emirü'l- Hacc-ı Sabikan- Vezir-i âsaf İbrahim Paşa
Ecel câmunı cânâ tutulmuş bed-bahta Cihandan terkini etdi azm-i cân
İlahî kıl makamın habîbü'l-enbiyâ Hemîşe nuruyla olsun mücellâ
Hezârân subh-u şam rûhuna rahmet Şefî'i rûz-ı mahşerde Mustafa
Hüzn-i fırkat hurûfı nûr-ı tarîh Dirîgâ erîşdi va'de-i atâ.

Sene 1233

2. ÇARHACI ALİ PAŞA

Ali Paşa aslen Konya'lıdır. Vezirlerin dairelerine girip okuyup yazma öğrenerek kendisini yetiştirmiştir¹⁴. Napolyon Bonapart'ın Mısır seferi üzerine Mısır valisi tayin edilen Yusuf Ziya Paşa ile Mısır'a gitmiş, Hurşit Paşa'nın valiliğinde de mühürdarlığını yapmıştı. Kapıcıbaşılık rutbesine yükselmişse de Hurşit Paşanın azli üzerine İstanbul'a dönmüştür¹⁵.

1806-1812 Osmanlı Rus savaşının başlaması üzerine Silistre valiliğine, 30 Ocak 1807'de de Orduy-u Hümayun Çarhacılığı¹⁶ ile Ağrıboz ve Karlılı sancaklarına atanmıştı¹⁷.

Krekaş'da Ruslara karşı gösterdiği kahramanca mücadele onun devlet katında itibarını daha da artırmıştı¹⁸. Bu görevinden sonra İstanbul'a dönen Ali Paşa önemli olaylara tanıklık etmişti

Osmanlı Devletinin içine düştüğü durumdan ancak yapılacak ıslahatlarla kurtarılabilceğine inanan III. Selim, Kabakçı Mustafa'nın başlatmış olduğu isyan sonunda tahtan indirilmiş ve yerine IV. Mustafa geçirilmişti. Ancak Alemdar Mustafa Paşa bu taht değişikliğini kabul etmeyerek III. Selim'i tahta geçirmek düşüncesiyle İstanbul'a gelmiş ise de bunda muvaffak olamamış ve çıkan olaylarda III. Selim öldürülmüştü. IV. Mustafa da tahtan indirilerek II. Mahmud tahta oturtulmuş ve Alemdar Mustafa Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Yeni padişahın kılıç kuşanma töreni 30 Temmuz'da yapıldıktan sonra Çarhacı Ali Paşa, Kapudan Seyyid Ali Paşa ve yeni Sadrazam Mustafa Paşa, II. Mahmud'u

¹⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani III*, İst. 1311, s. 558-559.

¹⁵ Muzaffer Erdoğan, "Çarhacı Ali Paşa", *Konya Dergisi*, sayı 83 (Eylül 1945), s. 4.

¹⁶ *Çarhacı yürüyüş halindeki orduda öncülük görevini yapanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Ordunun en seçkin fertlerinden oluşan çarhacıların sayısı 4-5 bin kadardı. Amirlerine de çarhacıbaşı denirdi.* Pakalın, *Deyimler Sözlüğü I*, s. 326.

¹⁷ Ahmed Asım, *Asım Tarihi I*, s. 245-246.

¹⁸ Erdoğan, *Çarhacı Ali Paşa*, s. 5.

muhteşem bir törenle Eyüb'e götürmüşlerdi¹⁹. Ancak II. Mahmud'un tahta geçmesi ve Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olması yeniçeri ileri gelenlerini memnun etmemiştir. Neticede yeniçeriler tekrar isyan etmişler ve İstanbul tekrar bir karışıklığın içerisine düşmüştü. İsyân iyice alevlenip tehlikeli bir boyuta geldiğinde, Çarhacı Ali Paşa isyancılarla görüşme görevini üstlenmiş, yapılan uzun görüşmelerden sonra, Sekban Ocağının kaldırılması şartıyla isyan sona erdirilmişti²⁰.

Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümüyle neticelenen olayların yatışmasında Çarhacı Ali Paşa önemli rol oynamıştı. Haliyle, sadrazamlık bekliyordu. II. Mahmud sadaret mührünü, Çavuşbaşı Arnavud Memiş Paşa'ya vermiş ise de bir süre sonra Memiş Paşa azledilerek Sakız adasına gönderildi. Yerine mühr-i hümayun bir haseki vasıtasıyla gizlice, daha önceden Halep Eyaletine tayin edilen Ziya Paşa'ya gönderilmişti. Aralık 1808'de Ziya Paşa'nın gelmesine kadar Çarhacı Ali Paşa, sadaret kaymakamlığına getirilmişti²¹.

Sadrazamlıkta ümitvar olan Ali Paşa, bu değişiklikten pek hoşlanmamıştı. Bu tayin üzerine Çarhacı Ali Paşa, Yeniçeriler tarafına geçerek bir takım entrikalara başvurdu. Sadrazamlığa getirilen Kır Yusuf Paşa'nın sadaretine karşı yeniçerilerin, "*Biz o veziri istemeyiz, çünkü Nizam-ı Cedid'i kuran odur, içeri girer girmez paralarız*" şeklindeki ifadeleri de Padişahın gözünü korkutarak sadrazam olmak isteyen Çarhacı'nın tahrikiyle söyledikleri ortaya çıkmıştı.

Çarhacı Ali Paşa sadrazam olamayacağını anlayınca Kaptan-ı Deryalık görevine razı oldu²². Çarhacı Ali Paşa Kaptan-ı Derya olduysa da, yukarıda da belirtildiği gibi aslında sadrazam olmak arzusundaydı. Sadrazamlık makamı nedeniyle Ziya Paşa ile aralarında meydana gelen rekabetin, devlete zarar vereceği düşünüldüğünden Ali Paşa azl ve vezareti kaldırılarak 7 haziran 1809'da Limni adasına sürüldü²³.

Ali Paşa bir süre Limni adasında kaldı ise de affedilerek Alanya mutasarrıflığına tayin edildi²⁴. Alanya mutasarrıflığından sonra, Şerif Paşa'nın azli

¹⁹ Georg Oğulokyan Ruznamesi, 1806-1810 İsyânları III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa, (terçüme ve Notlar Hrand H. Andreasyan, İst. 1972 s. 35

²⁰ Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vuku'at IV (Çev. Neşet Çağatay), Ank. 1980 s. 233.

²¹ Şanizade, Tarih-i Şanizade I, s. 156-157.; Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vuku'at IV., s. 236-237.

²² Georg Oğulokyan Ruznamesi s. 49-50. ; Mustafa Nuri Paşa_Netayicü'l-Vuku'at IV., s. 236-237.

²³ Şanizade, Tarih-i Şanizade I, s. 203-204.

²⁴ Ali Paşa Alanya'daki bu görevi sırasında Orta çarşıda bir çeşme ile Gelvez köyünde bir cami yaptırmıştır. İ. Hakkı Konyalı, Alanya (Tarihî-Turistik Kılavuz), İst. 1946, s.334-335.

üzerine Trabzon valiliğine atanmış ve Trabzon'a gelinceye kadar Şatırzade Osman Ağa mütesellim tayin edilmiştir²⁵.

Ali Paşa Trabzon'a vali tayin edildiği sırada 1806'da başlayan Osmanlı-Rus savaşı devam ediyordu. Bu savaş sırasında Karadeniz sahillerinde Osmanlı donanmasının bulunmamasından yararlanan Ruslar, arefe günü Trabzon'u basmak istemişler ise de Trabzon'a asker çıkarmak zor olduğu için Akçaabad yakınlarında Sargana'ya asker çıkarma teşebbüsünde bulunmuşlardı. Bunun haber alınması üzerine Vali Ali Paşa halkı da teşvik ederek büyük bir kuvvet oluşturmuş ve halk, balta vesair ellerine ne geçirdilerse Ruslar'a hücum ederek büyük hezimete uğratmışlardı²⁶.

1810 yılının sonlarına doğru Trabzon valiliğinden alınan Ali Paşa, bir süre Ankara'da oturmuş daha sonra Konya valiliğine atanmıştı. Konya'da iken Osmanlı Devletine isyan eden Tekelioğlu İbrahim Bey üzerine serasker ünvanıyla tayin edilmişti. İsyanı bastırmaktaki başarısızlığı nedeniyle vezareti alınarak Limni adasına sürgün edildi. Limni'de bir süre ikametten sonra Keşan'a, buradan Kars muhafızlığına, Sivas valiliğine, 1820'de de Ağriboz valiliğine gönderilmişti²⁷.

1823 yılına kadar Ağriboz'da kalan Ali Paşa, hakkında çıkan söylentiler üzerine vezirliği kaldırılarak sürgün edilmesi kararlaştırılmış ise de görevli mübaşir savaş galesi yüzünden yolların kapalı olması nedeniyle Yenişehir'den öteye geçememesinden dolayı, tekrar görevinde bırakılmıştı. Bir süre sonra vezareti kaldırılarak ve malı müsadere edilerek 1823 Temmuz'un da Tokat'a sürüldü. Ali Paşa'nın azledilmesindeki sebep kendisi hakkında çıkan söylentilerin Padişah tarafından öğrenilmesiydi. Bu söylentilere göre aç gözlü olan Ali Paşa, Ağriboz halkı için yabancı gemilerle gönderilen zahireyi büyük para karşılığı fukaraya satmıştı²⁸.

6 Aralık 1823'de hasta olarak Tokat'a gelen Ali Paşa, muhteşem bir şekilde karşılanarak, ilbaşoğlu konağına yerleştirildi. Ali Paşa'nın rahatsızlığı daha da artmış ve 19 Aralıkta ölmüştü. Kendisini Tokat'a getirmekle görevli mübaşir Yusuf Ağa ve Voyvoda mallarının kaybolmaması için gerekli tedbirleri almışlardı²⁹.

Ali Paşa'nın hayat hikayesini özetleyen mezar kitabesi şöyledir:

²⁵ Şanizade, *Tarih-i Şanizade I*, s. 316-317.

²⁶ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi II*, İmran Matbaası 1294, s. 245-247.

²⁷ Erdoğan, *Çarhacı Ali Paşa*, s. 7-11.

²⁸ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet XII*, Dersaadet 1300, s. 90-91.

²⁹ Halis Turgut Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat III*, Tokat 1951, 119-120.

Hüve Hallaku'l-Baki

*Ey azız aldanma dehrin izz ü cahına heman
 Kimseye baki değil zıll ü hayâl fanî cihan
 Bak şu hâle Çarhacı El Hac Ali Paşa kim ol
 Din ü devlet hıdmetiyle uğraşırdı bir zaman
 Akdemen kâtmakâm-ı sadr-ı âlî olarak
 Hem tedûhül birle de olmuşdu bahre kapudan
 Geçdi ömrü nice böyle mansıb-ı dünyâ ile
 Görmedil bir faide hiç etdi encamı terk-i cân
 Lîk vardı çok gazası Rüstemâne cenk edüb
 Gah Fransız gâhi Moskof gâhi Rûmîler ile
 Ya ilahi zû'l-keremsin eyle hem nâmın şefi'
 Rûz-ı mahşer sikletinden olalar emn ü amân
 Hatîfî'den geldi bir tarihin etti Hamdiyâ
 Geldi Tokad'a Ali Paşa edüb azm → cinân
 Sene 1239*

3. ÇEÇEN-ZÂDE HASAN PAŞA

Hasan Paşa'nın doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunamamakla beraber, kendisi hakkında ilk bilgi, Erzurum tarafı hanedanlarından olduğudur³⁰.

Çeçenzâde Hasan Ağa, Hazinedar-zâde Süleyman Paşa'nın kethüdalığını yapmıştır. Süleyman Paşa Trabzon valiliğine tayin edildiğinde görev fermanını Canik'te bulunan kethüdası Hasan Ağa'ya göndermiş ve kaymakamlığı ona vermiştir. Hasan Ağa da Canik'ten gerekli askeri mühimmat teminiyle Giresun ve o bölge iskele ve kasaba ağalarını yola getirerek Trabzon'a gelmişti³¹.

Bölgenin nüfuzlu hanedanlarından Tuzcuoğlu Memiş Ağa'nın vali Süleyman Paşa ile para meselesi yüzünden anlaşamayarak isyan etmesi üzerine, isyanı bastırmakta Hasan Ağa da önemli rol oynamıştı. Uzun uğraşılardan sonra Memiş Ağa isyanı bastırılmıştı³².

Hasan Paşa'yı 1823 yılında yani Osmanlı-İran savaşının devam ettiği sırada Bayezid mutasarrıfı olarak görüyoruz. Bu savaşta Bayezid İran ordusu tarafından ele geçirilmişti. Bayezid'in böyle çarpışmadan İran tarafına geçmesi çevrede korku yarmıştı. Askeri dağılan Çeçenzade Hasan Paşa, Erzurum'a doğru çekilmek zorunda

³⁰ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî II*, İst. 1311, s. 168.

³¹ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi II*, s. 113.

³² M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İslam Ansiklopedisi* 12/1, İst. 1993. S. 465.

kaldı. Toprakkale cephesinde henüz toplanmakta olan Osmanlı askeri de dağılmıştı³³.

1823 Mart'ında vezirlik rütbesi ile Kars eyaletine tayin edildi³⁴. 28 Ocak 1824 tarihinde yapılan atama ile de, Trabzon eyaleti ile Faş kalesi muhafızlığına getirildi³⁵.

Hasan Paşa'nın Trabzon'a atandığı sırada eyalette bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Hafız Ali Paşa İran savaşı nedeniyle görev yerinde bulunamadığından, Trabzon, derebeyleri tarafından idare edilmeye başlanmıştı. Hasan Paşa'nın Trabzon valiliğine getirilmesindeki sebep de, bölgede asayişin tekrar düzene konulmasındaki zorunluluktur. Çünkü Hasan Paşa, Hazine-dar-zâde Süleyman Paşa'nın kethüdalığını yaptığı sırada, kaymakam olarak da görev yapmıştı. Haliyle bölgeyi iyi tanıyordu³⁶.

Hasan Paşa Ferah Ali Paşa zamanında Çerkes kabilelerin İslam dinine girmeleri için yapılan çalışmaları devam ettirerek onların dinî ve siyâsî olarak Osmanlı Devletine bağlanmaları için büyük çaba sarfetmiş³⁷ ve bunda da başarılı olmuştur ki, bu durum mezar kitabesinde de ifade edilmiştir.

Hasan Paşa'nın Trabzon valiliğinden alındıktan sonra bir süre sonra Sivas valiliğine atandı. 1821 yılında Mora yarımadasında Rumların bağımsızlık için ayaklanmaları, büyük devletlerin de menfaatleri gereği bu isyanı desteklemeleri ve daha sonra gelişen olaylar, yeni bir Osmanlı-Rus savaşının çıkmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti ve Rusya hem Avrupa hem de Asya kıtasında komşu idiler. Dolayısıyla savaş iki cephede de başladı. 1828 yılında Asya tarafında Kars'ın Tiknis köyünü geçen Rus ordusu Kars, Ahıska, Ardahan'ı ele geçirdiler. 1829 yılı baharında harekete geçen Rus ordusunun ilk hedefi Erzurum idi. 8 Haziran 1829'da Osmanlı Devletinin en önemli doğu şehri Erzurum, Ruslara teslim oldu. Erzurum'un tesliminden önce Sivas valisi Hakkı Paşa Ruslar'a esir olmuştu. Rusların doğu cephesinde bir biri ardına kazandıkları başarılar, Sivas'ın da dahil olduğu Şark seraskerliğinde dirayetli bir şahsın valilikte bulunmasını zorunlu kıldığından, Sivas valiliğine Hasan Paşa atanmıştır. Erzurum valisi Salih Paşa'nın esir olarak Tiflis'e gönderilmesinden sonra Şark seraskerliği, Trabzon valisi Hazine-dar-zâde Osman Paşa'ya verilirken, Erzurum da Sivas valiliği Şark ordusu çarhacılığı ünvanıyla Hasan Paşa'ya verilmişti³⁸.

---

³³ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet XII*, Dersaadet 1301, s. 10.

³⁴ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet XII*, s. 87.

³⁵ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet XII*, s. 97.

³⁶ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi II*, s. 118-119..

³⁷ Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti*, İst. 1979, s. 217-220

³⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümayun Tasnifi (BOA, HH) No:36955. ; Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, s. 448.

Ruslar, 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması gereği Poti, Anapa ve Ahıska haricindeki bütün işgal ettikleri yerlerden çekileceklerdi³⁹. Rusların Erzurum'a atadıkları yönetici Pantratiyev'in Erzurum'un 15 Haziran'a kadar teslim edileceğini bildirerek, teslim almada yetkili bir şahsın nezdine gönderilmesi yolundaki talebi üzerine⁴⁰, Erzurum Valisi Hasan Paşa Erzincan'da bulunduğu için Pankratiyev'in yanına kethüdası giderek Erzurum'u teslim almıştır⁴¹.

Erzurum Valiliği Hasan Paşa'nın son görevi yeri oldu. 1830 yılında vezirliği alınarak Tokat'a sürüldü ve 1833'de Tokat'ta öldü. Hasan Paşa'nın eşyası devlet hesabına zabtedilmiştir. Cenazesi de Meydan Camii haziresine defnedilmiştir⁴².

Mezar Kitabesi şöyledir:

Hüvel-Baki

*Bu mülk-i bî-vefâdan nice zatlar oldu mahrûm
Lidû li'l-mevti vebnû li'l-harâb fermûdesi ma'lûm
Nice dem hânedânından ömür sürdü ÇEÇEN-ZÂDE
Nişan vermişdi şanı hânedanlıkda senâ-mefhûm
Vezâret rütbesi ihsân-ı âli oldu zâtına
Muhâfız olduğunda KARS'a bağlandı Acem meş'ûm
Trabzon tevcih oldu olduğundan sâdik-ı devlet*

³⁹ Enver Ziya Karal. **Osmanlı Tarihi V.** Ank. 1999. s. 120-121

⁴⁰ BOA. HH. Nr. 43733-C

⁴¹ İbrahim Aykun, **Erzurum ve Çevresinde İlk Rus İşgali (1828-1829)**, (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum 1991. s. 83.

⁴² H. Turgut Cinlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Tokat III.** Tokat 1951. s. 157-158.

Hasan Paşa'nın müsadere edilen eşyaları şunlardır.

10 kitap, 1 yazılı sancak, 1 taht-ı revan, 17 cins kürk, 3 piştov-birisi altın kakmalı, 1 grabine tüfenk, 4 çeşitli tüfenk, 8 at (150-500 kuruş değerinde), 6 katır.

Diğer eşyalar ise: Gümüş kaplamalı, bilezikli kılıçlar, palalar, yatağan, topuz vesaire, gümüşlü eğerler, başlıklar, göğüslükler, nargileler, tepsi, tabak, şamdan, ibrii vesaire-altın mineli ve kakmalı kehribarlar, entariler, şallar, kuşaklar, halılar vesair bu nevi eşî az bulunur, kıymetli kâse ve bardaklar, bakır kaplar, kamçılar, kiseler...

Paraları ise: 141 Hayriye altını, 100 Adliye altını, 2 Mahmudiye nisfi, 93 Yıldız Macar altını, 1 Fındık altını, 5 başka küçük altınlar.

Hasan Paşa'nın aşağıda yazılı eşyaları ise İstanbul'a gönderilmiştir.

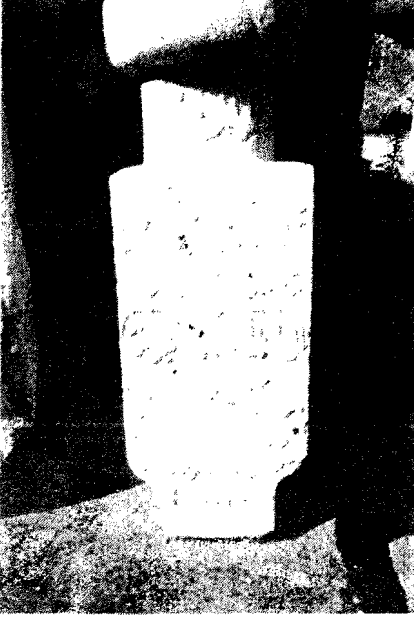
1 altın enfiye kutusu, 1 mineli mücevher zarf ve fıncan, 1 ondokuz incili altın harçlı mercan tesbih, 1 mücevher altın enfiye kutusu, 2 elmas yüzük, 2 zümrüt yüzük 2 tepeleri pırlanta incili altın meşin mühür kesesi, 1 mücevher altın hançer, 1 pırlanta donanma büyük yüzük, 1 büyükçe yakut yüzük

*Umûrunda muvaffak oldu bed-hâhı edûb mahkûm
Anapa oldu ilhak geçdi merdâne mehâbetle
Hezârân halkı celb etdi nice lutf ile bâ-mevsûm
Dehâlet etdi yüzbinden ziyade halka behâyimân
Kabul etdirdi islâmı şerî'at kudret-i kayyûm
Tarîk-i müstakîme icâbet şer'a kulüb teşrik
Kamûsun bende-i şâhâne kılub fazile-i mevsûm
Gelüb vâl-i Sivas Erzurum hem Çarhacı oldu.
Salâh-ı sulhe esbâb oldu hayrette bulub makdûm
Nihayet oldu memuru ikâmet şehri TOKAD'a
İtaat etdi emr sâmiye ? mevhûm
Makadder eylemiş anlara irci'i yadında olmak
Ecel peymânesi dolmuş, crişdi davet-i manzûm
Gûzar-ı ömrü din ü devlete hidmetle yâd oldu.
Cihandan el çeküb mevtiyle ikbali bulub mesmûm
Bu denlü sıyî-i şöhretten vefâdâr olmadı zerre
Garib bezm-i bekâ etdi bi-hükmi'llahi şehid ma'sûm
Okunmağa vesile fâtihâ ihlâs ile tarih
Vezir Hacı Hasan Paşa fenâdan yumdu göz merhum
Lillah'ül-fatihâ
Sene 1249*

* Mezar taşları tarihi belge niteliğindedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde haklarında çok az şey bilinen buna rağmen yaşadıkları dönemleri önemli olaylarına tanıklık etmiş şahsiyetlerin mezarları bulunmaktadır. Kataragaşi İbrahim Paşa, Çarhacı Ali Paşa ve Çeçen-zâde Hasan Paşa bunlardan sadece birkaçıdır. Kaynak ve araştırma eserler taranarak haklarında bilgi verilmeğe çalışılmıştır.

ABSTRACT

There are quite many important personality forgotten in various parts of Anatolian cemeteries. İbrahim Pasha, Çarhacı Ali Pasha and Çeçen-zâde Hasan Pasha are among such persons. These people had witnessed and stigmatized the historical events of their time İbrahim Pasha and Hasan pasha, who served considerable duties in Governorship of Erzurum, are exceptionally important

Resim 1. İbrahim Paşa'nın
Mezarı

Resim 2: Carhaçı Ali Paşa'nın
Mezarı

**Resim 3: Çeçenzâde Hasan Paşa'nın
Mezarı**